

TOMASZ MARIA DĄBEK OSB

Stanisław Hałas SCJ, *Biblijne słownictwo miłości i miłosierdzia na zderzeniu kultur. Określenia hebrajskie i ich greckie odpowiedniki*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, Kraków 2011, 297 s. (Wydział Teologiczny. Studia, 18)

Monografia ks. Stanisława Hałasa stanowi cenne omówienie biblijnej terminologii związanej z tak obecnie ważnymi tematami miłości i miłosierdzia. Dzieło obejmuje pięć rozdziałów oraz dwa wartościowe dodatki.

W pierwszym autor omawia terminy *ʾahēb* i jego grecki odpowiednik ἀγάπη; typowe zastosowania hebrajskiego terminu służącego także jako określenie postawy ludu w stosunku do Boga – wymaganie miłości większej, mocniejszej „niż jakiegokolwiek naciski wywierane przez obce mocarstwa na rzecz kultu pogańskiego” (s. 51), trudności z aplikacją hebrajskiego określenia miłości do Boga, ponieważ stosunkowo rzadko oznacza on miłość Boga do ludzi, raczej ze względu na upodobanie w ich osobistych zaletach czy zasługach, specyfikę greckiej ἀγάπη i jej odniesienie do Boga oraz relacje między ἀγάπη a φιλέω.

Rozdział drugi poświęcony jest omówieniu terminu *ḥesed* jako podstawowego określenia wiernej miłości Boga do swojego ludu. Autor przedstawia znaczenie hebrajskiego terminu w odniesieniu do ludzi i do Boga, charakterystyczne połączenia określenia *ḥesed*, określenia pokrewne *ḥasid* i *ḥāsad* oraz relacje między hebrajskim *ḥesed* i greckim ἔλεος.

Rozdział trzeci to analiza terminów *ḥēn* i *ḥānan* jako biblijnych określeń miłości spontanicznej: omówienie specyfiki hebrajskich terminów, występowania i znaczenia zwrotu „znaleźć łaskawość”, hebrajskich

synonimów *hēn* i *hānan*, χάρις jako greckiego odpowiednika *hēn* i pojęcia łaski w listach Pawłowych.

Rozdział czwarty poświęcony jest miłości głęboko uczuciowej wyrażanej przez hebrajski termin *rahāmim*. Autor omawia specyfikę terminu, jego greckie odpowiedniki i hebrajską formułę miłosierdzia: „Bóg miłosierny i łaskawy, cierpliwy i wielkiej dobroci” zawierającą przymioty Bożej miłości oznaczane przez hebrajskie terminy *hannûn*, *rahûm* i *hesed*, uwzględniając także greckie odpowiedniki.

W ostatnim piątym rozdziale autor charakteryzuje określenia pokrewne, czasownik *hāmal* wyrażający odczuwanie litości na widok cierpiącego człowieka, jego odpowiednik *hûs*, który wyraża „spojrzenie z wyrozumiałością, czyli zainteresowanie problemami drugiego człowieka, zastanowienie się nad nimi, i w tym sensie okazywanie litości” (s. 210) oraz greckie tłumaczenia tych terminów.

Po pięciu rozdziałach przedstawiono przykłady ciekawych tekstów ze słownictwem dotyczącym miłosierdzia: na początku Psalmu 51; wielkość Bożego miłosierdzia w Psalmie 103; „miłosierdzia pragnę, nie ofiary” (Mt 9, 13; 12, 7 cytat z Oz 6, 6); miłosierdzie w katalogach cnót chrześcijańskich: życzliwość widoczna w chętej pomocy (Rz 12, 6–8), chrześcijańska empatia (Flp 2, 1), szczerą życzliwość dla wszystkich (Kol 3, 12), życzliwość przebacząca (Ef 4, 32), życzliwa empatia (1 P 3, 8); przykazanie miłości Boga w Pwt 6, 5 i jego ewangeliczna aplikacja; „bądźcie miłosierni jak Ojciec wasz jest miłosierny” (Łk 6, 36 w kontekście).

Dodatek do studiów nad terminologią odnoszącą się do miłości i miłosierdzia stanowi cenne krótkie omówienie biblijnej symboliki serca (s. 272–279). Serce ludziom naszej kultury kojarzy się z uczuciami, przede wszystkim z miłością, tymczasem dla Semitów oznaczało „skryte wnętrze człowieka, ośrodek myśli i decyzji” (s. 273), natomiast ośrodkiem uczuć były dla nich wnętrzości.

Praca świadczy o znakomitym opanowaniu warsztatu naukowego, bardzo dobrej znajomości języków biblijnych i literatury (bibliografia zawiera wiele pozycji w różnych językach, także tych najnowszych, stosunkowo mniej komentarzy, ponieważ nie tyle chodziło o pokazanie znaczenia konkretnych tekstów, ile o ukazanie bogatego sensu przedstawianych terminów, przy pomocy których biblijni autorzy pokazywali miłość

i miłosierdzie Boga i wynikające z niego oczekiwania wobec człowieka – Izraelity i chrześcijanina).

Autor przedstawia subtelne analizy, bada z wielu stron omawiane terminy i ukazuje ich bogate znaczenie. Postępuje jak znakomity egzegeta i teolog biblijny, a także człowiek Kościoła wrażliwy na jego współczesne potrzeby. Praca jest wspaniałym pokazaniem biblijnych podstaw nauki o Bożym miłosierdziu przypominanej chrześcijaństwu i całemu światu przez objawienia wielkiej polskiej mistyczki św. s. Faustyny Kowalskiej. Jest równocześnie wysokiej klasy studium naukowym i cenną pomocą dla wszystkich, którzy chcą głębiej poznać przedstawioną w Biblii problematykę Bożego miłosierdzia.

Kraków

TOMASZ MARIA DĄBEK OSB

